

Povijest Maksimira od osnutka do danas

Mudrinjak, Damir

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **1984**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:300:922159>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological Museum in Zagreb](#)

ZAGREBAČKA BANKA

POVIJEST MAKSIMIRA OD OSNUTKA DO DANAS

IZLOŽBA POVODOM 190-GODIŠNJICE OTVORENJA PARKA
(1794-1984.)

1 — 28. X 1984.

ARHEOLOŠKI MUZEJ

Zagreb, Trg Nikole Šubića Zrinskog 19

Naročito izrazitu vrijednost ima kao neosporno visoko vrijedni objekt Maksimir. Ovaj park predstavlja jedinstveni objekt visoke kulturno-historijske vrijednosti slobodnog prirodno-blikovanog perivoja, sa divnim bogatstvom svojih krasnih pejzaža, što ih formiraju grupacije hrastovih stabala, isprepletene sjajnim slobodnim terenskim konfiguracijama mirnih valovitih netaknutih zelenih površina, kroz koje se potpuno neupadljivo provlače razni slobodno situirani puteljci uz jedinu glavnu akcentuaciju ulazne aleje.

Potrebna je visoka kultura za potpuno shvaćanje jedinstvene vrijednosti takva objekta, a jer je na žalost takvo kulturno shvaćanje u našoj sredini imalo vrlo rijetko odlučnu riječ, to ovaj jedinstveni objekt do današnjih dana neprestano trpi strahovita barska pustošenja, koja ga užasno nagrđuju i nekulturno iznakažuju.

akademik prof. dr Andre Mohorovičić

Parobrod na maksimirskom jezeru

M-5545
2013

Amz Kat. 91

Stari zagrebački park Maksimir prvo je javno šetalište u jugoistočnoj Evropi. To je najznačajniji hrvatski pejzažni park. Spomenik je prirode i kulture. U pogledu detalja i cjeline ostvarenja ove jedinstvene sinteze prirode i umjetnosti Maksimir se smatra i jednim od vrlo značajnih i vrijednih parkova u evropskim razmjerima.

Protjeklo je već 190 godina od otvorenja parka. Upravo povodom toga je i pripremljena ova izložba, pod naslovom »Povijest Maksimira od osnutka do danas«.

Izloženi su raznovrsni eksponati: dokumenti, fotografije, umjetnička djela, knjige, članci, arheološki nalazi, planovi i dr. Oni prezentiraju gotovo dvostoljetno razdoblje razvoja parka sa više aspekata.

Izložci su svrstani kronološki po tematskim jedinicama u okviru četiri izložbene dionice:

1. PRIRODNE OZNAKE (vegetacija, fauna, zaštita prirode i dr.);
2. VREMEPLOV;
3. LIKOVNI PRIKAZI i
4. POGLEDI U BUDUĆNOST (mišljenja, smjernice, analize, elaborati, programi, planovi).

Dionica »Vremeplov« neposredno obraduje naslov izložbe. Prostorno je podijeljena u tri dijela:

a) »Od najstarijih vremena do 1837. godine« (arheološki nalazi, područje Maksimira prije utemeljenja parka, osnivač Maksimira, Maksimir potkraj XVIII. stoljeća, otvorenje parka, Maksimir početkom XIX. stoljeća);

b) »Sredinom XIX. stoljeća ili od 1838. do 1869. godine« (tvorac parka, arhivalije, prvo jezero, ljetnikovac, ulazni prostor, švicarska kuća, vidikovac, obelisk i skulpture u parku, mirna koliba, paviljoni, vegetacija, gospodarstvo, kapelica sv. Jurja) i

c) »Od 1870. godine do danas« (potkraj XIX. stoljeća, promjene u razvoju parka, kolijevka zagrebačkog sporta, prva proslava 1. maja, predstave HNK u parku, maksimirske razglednice, zoološki vrt, gospodarsko dobro, memorijalni park Dotršćina, Tito u Maksimiru, Maksimir — spomenik kulture, revitalizacija parka, literatura o Maksimiru, »Ljeto u Maksimiru«).

U dionici »Likovni prikazi« izložene su litografije, ulja, akvareli i umjetničke fotografije u razdoblju od 1845. do 1984. godine. Autori su: Dragutin Albrecht, Branko Bahunek, Marija Braut, Tošo Dabac, Mara Ettinger, Dragutin Kiš, Adolfo Methudy, Alma Orlić, Ludwig Schwoiser, Ivan Standl, Fedor Vaić, Ivan Zasehe, Eduard Weingärtner.

Izložba je postavljena u zgradi Arheološkog muzeja. Otvorena je od ponedjeljka do petka od 8.30 do 13.30 a ponedjeljkom, srijedom i petkom i od 16.30 do 19.30, nedjeljom od 10 do 13 sati (subotom zatvoreno).

Od najstarijih vremena prostor od krajnjih obronaka Medvednice do rijeke Save obuhvaćala je gusta hrastova šuma, koja je stoljećima pripadala središnjem biskupijskom posjedu. Pretpostavlja se da je taj posjed darovao utemeljitelj biskupije kralj Ladislav. Najstariji dokumenat u kojem se sačuvao opis međa toga posjeda jest isprava kralja Emerika s početka XIII. stoljeća.

Početkom XVII. stoljeća remetski su pavlini na području današnjeg parka koristili jezero za uzgajanje riba.

Ovaj višestoljetni posjed zagrebačkih biskupa služio je uglavnom kao lovište i za sječu. No, položaj tih predjela nedaleko od Zagreba, raznolikost prirode tla, bogatstvo vegetacije i postojanje nepresušnog potoka, pobudili su veću pozornost.

Odluku da prostranu šumu, zajedno s okolnim oranicama i livadama, pretvori u veliki perivoj, donio je Maksimilijan Vrhovac, nakon što je 1787. godine imenovan zagrebačkim biskupom. Plan jednog arhitekta iz Würzburga, iz prvih godina Vrhovčeva biskupovanja, pokazivao je da je park bio zamišljen u francuskom stilu s mnogo skupocjenih zgrada u njemu. Park je trebao biti ureden posve geometrijski pravilno, s trokutnim i kvadratnim nasadima gardenija, karanfila, maćuhica i magnolija.

Vrhovac je na središnji veliki brežuljak u unutrašnjosti, gdje se danas nalazi vidikovac, dao dovesti mnogo građevnog materijala (za planiranu gradnju velike rezidencije), a uz cestu Zagreb — Beč, nasuprot glavnom ulazu u park, sagraditi jednokatnu zgradu gostionice (srušena prilikom proširenja stadiona »Dinamo«). Prokrčeni su mnogi dijelovi prostora — nastao je tako niz šumskih prosjeka. Uspostavljen je zvjerinjak a sagrađene su i još neke gospodarske zgrade. Šuma, gospodarstvo i gostionica prozvani su po imenu osnivača — Maksimilijanov mir, Maksimir.

Potkraj mjeseca travnja 1794. godine održano je svečano otvorenje Maksimira.

Zbog nekih sumnji, što su doprle sve do prijestolja, poslovi u vezi s parkom su napušteni. Vrhovac je bio ogorčen zbog sumnje da je sudjelovao u »jakobinskoj« zavjeri, kao i zbog tužbe bečkom dvoru da stvara park u francuskom stilu. Te okolnosti su bile uzrok da se nije nastavilo s daljnjim uređenjem maksimirskog parka.

U nekoliko idućih desetljeća u Maksimiru nije gotovo ništa novoga egzistiralo osim šume kao šetališta, te gostionice, zvjerinjaka i, osobito, majura.

Jedna od manjih zanimljivosti, ali koja je nekoliko desetljeća postojala u parku, bilo je jezerce u kojem su se, u zdravstvene svrhe uzgajale pijavice.

Paviljon kod donjeg jezera

Nasljednik Vrhovčev, po funkciji, bio je Aleksandar Alagović. Imao je želju pretvoriti park Maksimir u engleskom stilu. Međutim, tek je ostvareno da su neki dijelovi parka očišćeni od podrasta, napravljeni putovi za šetnju, a zasadeno je i nekoliko cvijetnih lijeha, očišćeno je šumsko jezerce i sagrađena nova gospodarska staja.

Park Maksimir dobiva svoju »konačnu« formu u prvim godinama biskupovanja Jurja Haulika. Budući je raspolagao velikim novčanim sredstvima i imao poseban umjetnički ukus te naročiti osjećaj za prirodu, to je njegovim naporom i izuzetnom brigom u Maksimiru najviše stvoreno. Postavši biskupom (1837.) odlučio je da, preuredivši park u »prirodnom« engleskom stilu, nastavi i dovrši njegovo stvaranje i uređenje.

Haulik je svojim osobitim smislom za organizaciju birao vrsne suradnike i tako okupio niz poznatih umjetnika i radnika, koji su sudjelovali u kreiranju i izvedbi maksimirskog pejzažnoparkovnog pothvata. Prema njegovoj zamisli, hortikularna ostvarenja planirao je Michael Riedl, vrtlarske radove su vodili Josip Mischke i Franjo Serafin Körbler. Planove za većinu postupno podignutih zgrada u parku zasnovao je Franz Schücht. Njegovo ostvarenje je veličanstvena galerija klasicističkih objekata u parku. Projektirao je vidikovac, ljetnikovac, švicarsku kuću, mirnu kolibu i brojne paviljone. Voditelj radova bio je Leopold Philipp, koji je zasigurno sudjelovao i u kreiranju nekih objekata. Upravitelj biskupijskih dobara Stjepan Udvardy pomno je vodio svu dokumentaciju o planiranju i izvedbi radova, u kojima su sudjelovali brojni zagrebački majstori (graditelji Andrija Leitner i Franjo Wagner, zidar Josip Raimund, klesar Sigmund Schmidt, tesar Josip Horbeld, stolar Emerik Gmal, staklar Ivan Milinović, bravar Juraj Lakner i drugi). Autor slikovitih skulptura u parku (dječačka grupa, ribar i žetelica) je bečki kipar Josip Käschnann.

U to vrijeme naziv parka je bio promijenjen u Jurjaves, ali ubrzo iza Haulikove smrti parku je vraćeno njegovo prvotno ime.

U toku prvih nekoliko godina tog »zlatnog doba Maksimira« nastalo je prvo jezero (1839.), sagrađen biskupov ljetnikovac (1840.), zatim paviljon kod prvog jezera, glavna ulazna vrata (1841.), švicarska kuća (1842.), vidikovac (1843.), a nekoliko godina kasnije dovršeno je drugo jezero (1846.) i sagrađena vratarska kućica (1847.).

Godine 1843. u parku je postavljen obelisk. Ovaj specifični spomenik dovršenja najveće etape maksimirskog pothvata još i danas čuva poruku o razlozima stvaranja parka i njegovoj namjeni: »za umorne od posla, tužne ili potištene, da ih ove nedužne radosti prirode osvježe i pridignu«.

Iz tog vremena potječu još mnoge druge, danas mahom već ponestale znamenitosti, kao maštovita mirna koliba, razni paviljoni (»bellevue«, narodni hram, glorieta kod ljetnikovca, kišobran), odmorišta (kamenito sjedište, sjedište kod lipe), spomenuti kipovi i dr.

Tadašnja okolica ljetnikovca bila je osebujan ambijent, s obiljem raznog cvijeće: brojne raznobojne lijehe, staza presvodena lukovima obraslim ružama, gređice sa zumbulima i tulipanima, bezbroj ruža.

Park je u tim godinama obilovao izuzetnim mnoštvom raznovrsnog domaćeg i egzotičnog drveća, grmlja i cvijeća. Tisuće različitih vrsta crnogoričnog drveća, stotine raznih vrsta breza, javora, lipa, bagrema, gledičija, katalpe, platana, sremze, žalosne

vrbe, mnoštvo jorgovana, ribizla, suručice i žučice, pa amorf, bijeli dren, jasin i judić, te klokoč, koprivič, zatim borovice, brnistre, kurike, sljezolike i tuje — sadržaj je diskretno obogaćene vegetacije parka kojega inače karakterizira domaći hrast.

Daleko od buke, na brežuljku usred prostranog i bogatog voćnjaka s vinogradom, na posljednjem sjeveroistočnom predjelu maksimirskog parka, stajala je u tom mirnom predjelu — mirna koliba, jednokatna kuća od hrastovih debala s bogatim stilskim pokućstvom.

Na području parka Maksimira formiran je uzoran majur s najznačajnijim gospodarskim zgradama. Uspostavljeni su mljekarstvo, uzgajanje pčela i svilenih buba, voćnjak, branjevina za uzgoj fazana, jelenjak, peradarnik s različitim i rijetkom peradi, pivovara, mlin, pilana, jezerce s kornjačama i mnogi drugi gosodarski sadržaji. Najzanimljivije su bile zgrade u kojima se odvijala — proizvodnja svile.

Švicarska kuća

Park Maksimir, u vremenu svog »definitivnog« nastanka, nije imao označene granice. Dojam beskrajnosti parkovnog prostora temeljio se na pretapanju površina parka s okolnim livadama i šumarcima. Tako je, doista, gotovo sav vidljivi horizont izgledao kao neizmjeran (inače više od šest stotina hektara velik) engleski park.

Godine 1853. u Beču je tiskan izuzetan pisani i likovni dokument ovog parka — veliki reprezentativni album »Park Jurjaves«. Obilnim tekstovima te slikovnim priložima — litografijama Ivana Zaschea, to je, kao autentičan prikaz Maksimira, dragocjen izvor za proučavanje njegove prošlosti.

Nešto kasnije u parku su još sagrađeni paviljon na velikoj livadi, brezova koliba kod četvrtog jezera i paviljon u slavujgaju, a uspostavljena su i nova jezera.

Potkraj slijedećeg desetljeća u Maksimiru je još sagrađena i kapelica sv. Jurja, a iza ulaza u park postavljen je velik Fernkornov spomenik sv. Jurja (koji se danas nalazi na Trgu maršala Tita).

Park Maksimir i uža okolica mogu se smatrati kolijevkom zagrebačkog sporta: postojala je kuglana, otvoreno je klizalište (1853.), po parkovnim obroncima se otpočelo sa skijanjem, natjecalo se u brzom trčanju i veslanju, zimi se igrao i »curling«, održale su se i međunarodne biciklističke utrke; na maksimirskom jezeru održana je i prva međunarodna plivačka i vaterpolo utakmica u Jugoslaviji itd.

Prva proslava 1. maja kod nas, organizirana 1890. godine (dakle, u isto vrijeme kada po prvi puta i u svijetu) završena je radničkom povorkom u Maksimir.

Prvo jezero je imalo već u početku funkciju ribnjaka. Labudovi su stalni pratioci opstanka jezera. Desetljećima se jezerom plovilo raznim čamcima. No posjetitelji su se pokatkad rasonodili i drugim plovilima, najprije nekoliko godina jedrilicom (od 1843.) a kasnije je ovuda dahtao i — parobrod: bilo je to 1892. godine kada je parobrod, nazvan »Grad Zagreb« prvi puta zaplovio, pa je parkom zamirisao i petrolej.

U parku su se odvijale brojne pučke zabave, folklorne smotre, pa i kazališne predstave, te niz drugih svečanosti. Godine 1913. na improviziranoj pozornici u parku Hrvatsko narodno kazalište je izvelo Gundulićevu »Dubravku« i Shakespearov »San ljetne noći«.

Prilikom proslave tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva u Maksimiru je 1925. godine podignut povijesni spomenik — mogila.

Sa dvije sove i tri lisice u parku je utemeljen (1925.) Zoološki vrt, danas najstariji i najveći u Jugoslaviji.

Pogled od paviljona »bellevue« prema mirnoj kolibi

Mnoge promjene, pustošenja, barbarski postupci, požari, nespozazumi i drugi uzroci uvjetovali su da Maksimir postane okrnjen u odnosu na svoj prijašnji izgled. Mnoga su lijepa djela tijekom vremena gubila ili posve izgubila svoj prvotni skladni oblik. Mnogi su značajni objekti nestali. Bujna vegetacija je zatvorila parkovne vidike.

Obiljnija šuma Dotrščina za vrijeme Drugog svjetskog rata postala je velikim gubilištem. Među tisućama žrtava fašizma bio je i niz istaknutih revolucionara — ovdje su stradali Božidar Adžija, Divko Budak, August Cesarec, Otokar Keršovani, Ivan Krndelj, Pavao Markovac, Ognjen Prica, Ivan Šikić, Stjepan Škrnjug, Joža Vlahović.

O Maksimiru su pisale domaće i strane novine. Postoje brojni stručni i znanstveni radovi. Izdavani su albumi, brošure i monografije. Park je maštovito opisan, opjevan i romantičarski oslikan. Maksimirski motivi nalaze se i na igraćim kartama, tanjuru, stoliću s intarzijama.

Park Maksimir je posjećivao i svjetski putnik mira, ljubitelj prirode i počasni građanin Zagreba — predsjednik Josip Broz Tito.

U poslijeratnom razdoblju uslijedio je organiziraniji pristup očuvanju integriteta arhitekturne i vegetacijske kompozicije parka. Raspisan je i natječaj za uređenje (1952.). Park je zaštićen i kao spomenik prirode i kao spomenik kulture (1964). Izrađeni su brojni elaborati, planovi studije i projekti. Tek odnedavnim formiranjem Odbora za revitalizaciju parka (1976.) i postignućem društvenog dogovora za uređenje i organizirano korištenje (1981.) naviještena je sustavnija aktivnost u pravcu očuvanja, uređenja i obnove parka Maksimira.

Damir Mudrinjak

Skulptura vrtlarice

U cvjetnjaku ispred ljetnikovca

Dosadašnji radovi autora izložbe:

1974. »IZ PROŠLOSTI MAKSIMIRA«
(časopis Saveza arhitekata Hrvatske »Čovjek i prostor«,
br. 8, str. 28—31)
1974. »MAKSIMIR NEKAD I SAD«
(monografija-vodič)
1981. »UREDITI ALI NE PREINAČITI MAKSIMIR«
(list općine Maksimir »Maksimir«,
br. 5, str. 8)
1981. »MAKŠIMIR — JUČER, DANAS, SUTRA«
(dvije izložbe: u zgradi Zagrebačke banke, Paromlinska 2
i u zgradi Skupštine općine Maksimir, Petrova 116)
1983. »POVIJEST PARKA MAKSIMIR«
(poglavlje u monografiji »Maksimir«)
1984. »POVIJEST MAKSIMIRA OD OSNUTKA DO
DANAS«
(izložba u zgradi Arheološkog muzeja,
Trg Nikole Šubića Zrinskog 19)

Izložba
POVIJEST MAKSIMIRA OD OSNUTKA DO DANAS

Autor
Damir Mudrinjak

Organizator

ZAGREBAČKA BANKA
Referada za kulturu
Zagreb, Trg Republike 10/II

Suorganizator

ARHEOLOŠKI MUZEJ
Zagreb, Trg Nikole Šubića Zrinskog 19

Koordinator organizacije izložbe

INGA KRATOFIL, referent za kulturu (Zagrebačka banka)

Koncepcija i postav izložbe

DAMIR MUDRINJAK

Eksponate su posudili ustanove i pojedinci iz Zagreba

ARHEOLOŠKI MUZEJ
GRADSKA KNJIŽNICA
HRVATSKI NARODNI ZOOLOŠKI MUZEJ
KAPTOLSKI ARHIV
METROPOLITANSKA KNJIŽNICA
MUZEJ GRADA ZAGREBA
MUZEJ ZA UMJETNOST I OBRT
NACIONALNA I SVEUČILIŠNA BIBLIOTEKA
NADBISKUPSKI ARHIV
POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
URBANISTIČKI INSTITUT SR HRVATSKE
»ZRINJEVAC« OOUR »Cvječarstvo«
Arhiv Toše Dabca

Arheološki muzej u Zagrebu - Knjižnica

Sign. AMZ Kat. 91

13331 17923

Inv. br. M-5545/2013

ID 13331